

Makale Türü: Araştırma

KADINA YÖNELİK ŞİDDETİ ETKİLEYEN TOPLUMSAL FAKTÖRLER ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR İNCELEME

¹Raheb MOHAMMADİ GHANBARLOU

Özet

Sosyal, psikolojik, fiziksel ve ekonomik boyutları olan kadına yönelik şiddet, doğurduğu olumsuz sonuçlar nedeniyle hala gündem oluşturmaktadır. Dünyada ve Türkiye’de her gün gazetelerde ve diğer haber kaynaklarında şiddetin çeşitli türlerine maruz kalmış kadınlara tanık olunmaktadır. Kadına yönelik şiddetin yaygın bir toplumsal sorun olmasının kökleri insanlık tarihinin çok uzun bir evresini kaplamaktadır. Tarih boyunca ataerkil yapı üzerinden oluşan ve tartışılan aile içi şiddet, kadın cinayetleri, kadına kötü ve ikincil muamele, kadın intiharları, töre ve namus cinayetleri gibi söylemler hala önemini korumaktadır. Dolayısıyla kadına yönelik şiddetin arkasında yatan etmenleri içeren yasal düzenlemelere, koruyucu, önleyici ve geliştirici çalışmalara hala ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, mevcut çalışmada kadına yönelik şiddetin arkasındaki etmenler arasında toplumsal etmenler analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın genel eksenini oluşturan temel mesele kadına yönelik şiddet başlangıçtan bugüne süregelen bir özellik mi yoksa zaman içerisinde öğrenilmiş ve özümsemiş bir davranış mıdır sorusudur. Şiddeti etkileyen bazı faktörleri incelemek için ataerkillik, toplumsal cinsiyetin rolü, sosyalleşme ve sosyal öğrenme kuramından yararlanılmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin bir uzantısı olarak meta-analizi tekniği kullanılmış, konuyla ilgili veriler daha önceki çalışmalardan Türkçe, İngilizce ve Farsça alanyazından toplanmıştır. Çalışma boyunca rastlanan önemli sonuç, toplumsal cinsiyet farklılıklarının öğrenilen ve sosyalleşme sürecinde kazanılan bir farklılık türü olduğu ve diğer etkenlere göre daha ağır bastığıdır.

Anahtar kelimeler: Şiddet, Kadına Yönelik Şiddet, Toplumsal Faktörler, Cinsiyet Sosyalleşmesi, Sosyalizasyon.

Sociologic Research on Social Factors Affecting Violence Against Women

Abstract

Violence against women, which has social, psychological, physical and economic dimensions, is still on the agenda due to the negative consequences it causes. It has been witnessed in the newspapers and other sources that women have been subjected to various forms of violence all over the World. The roots of violence against women being a widespread social problem has covered a very long phase of human history. Throughout history, discourses such as domestic violence, femicide, abuse and subordination of women, women's suicides, custom and honor killings are still important. Therefore, it is figured that the need for legal regulations including the factors behind violence against women, as well as protective, preventive and improving studies is still significant. For this reason, this study aims to analyze the social factors behind violence against women. The question of whether violence against women is a characteristic that has persisted since its inception or a behavior that has been learned and assimilated over time constitutes the general axis of the study. Patriarchy, gender roles, socialization and social learning theory have been used to examine some factors that affect violence. In this study, meta-analysis technique was used as an extension of the qualitative research method, and the relevant data were collected from previous studies in Turkish, English and Persian literature. The important result deduced throughout the study was that gender differences were learned and gained in the process of socialization, and they outweigh the other factors. Briefly, violence against women is largely a social phenomenon.

Keywords: Violence, Violence Against Women, Social Factors, Gender Socialization, Socialization.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, rahib.mahammadi@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3606-3524

GİRİŞ

Tarih boyunca ve dünyanın birçok yerinde kadınlar, insan haklarının yeterince anlaşılmamasından ve diğer nedenlerden dolayı her zaman aşırı zorbalığa maruz kalmışlardır. Günümüzde toplumların sanayi gelişimlerine, medeniyetlerinin ve kültürlerinin büyümesi ile bilim ve teknolojinin gelişmesine rağmen, kadına yönelik şiddet hala küresel bir sorun olmaya devam etmektedir (Reisi, 2003: 121).

Kadına yönelik şiddet genellikle erkek egemenliği için meşru bir araç olarak kullanılmıştır. Anderson'a göre Batı'da 17, 18 ve 19. yüzyıllar boyunca erkekler yasa gereği kadınlara şiddet uygulama hakkına sahiplerdir ve buna karşı her hangi bir toplumsal itiraz da söz konusu olmamıştır. Örneğin bir 18. yüzyıl Fransız yasasında kadına yönelik şiddet iz bırakmamak ve kesici delici alet kullanmamak şartıyla darbe, tekme ve yumruk atmakla sınırlandırılmıştır (Englehart, 2014: 65).

Toplumsal cinsiyet konusunda temel mesele kadınlar ve erkeklerin toplum içindeki davranışlarının biyolojik etkenler tarafından mı yoksa kültürel saikler tarafından mı belirlendiğidir. Erkekler ve kadınları farklı kılan hususlar nedir, doğaları mı yoksa üyesi oldukları toplumun kültürel değerleri yüzünden mi farklıdır? Erkekler doğaları nedeniyle yapan, eden ve karar verici konumundayken kadınlar bakıcı ve itaat eden tarafı mı oluşturmaktadır sorunsalı sürekli olarak tartışılmıştır (Slattery, 2010: 341).

Günümüzde toplumsal cinsiyet kavramı ile bilinen toplumsal cinsiyet farklılıkları çalışmaları 1970'lerde feminist çalışmalar adı altında ve daha sonra kadın çalışmaları adıyla gündeme gelmiştir. Bu kavramlar yazılış olarak her ne kadar farklı görünseler de peşinde oldukları amaç ve yöneldikleri çalışma konuları aynılık göstermektedir. Bu başlıklar altındaki çalışmaların hepsi kadınları ihmal edilmiş bir varlık olarak ele alarak kadın erkek arasındaki eşitsizliklere çözüm üretmek arayışındadır (Başak, 2015: 211). Kadın ve erkek arasındaki farklılıklar toplumsal cinsiyet farklılıkları olarak çeşitli disiplinlerin araştırma konusu olmuştur. Bu çalışmada da sosyoloji disiplini açısından toplumsal cinsiyet farklılıklarının bir ürünü olarak kadına yönelik şiddetin toplumsal yönü üzerinde durulmuştur. Çalışma boyunca kadına yönelik şiddet nedir? Hangi boyutlarda tezahür etmektedir? Toplumsal faktörlerle nasıl bir ilişki içindedir? Kadına yönelik şiddet konusunda toplumun ve sosyo-kültürel sistemin özellikleri ne derece etkilidir? Bu soruların yanı sıra çalışmanın temel amacını ve genel eksenini oluşturan temel mesele, kadına yönelik şiddet vb. eşitsizliklerin başlangıçtan bugüne süregelen bir özellik mi yoksa zaman içerisinde öğrenilmiş ve özümsemiş bir davranış mı olduğu? Sorusu etrafında şekillenmektedir.

Dolayısıyla kadına yönelik şiddet Türkiye de dâhil olmak üzere birçok toplumun en önemli toplumsal sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün ülkeler sorunun daha derin anlaşılması ve kontrolü için çok yönlü ve boyutlu çalışmalar yürütmektedir. Geline aşama itibariyle halihazırdaki durumun çok da iyileşme yönünde olmadığı kabul edilmektedir.

Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin bir uzantısı olarak meta-analizi tekniği kullanılmıştır. Meta analizler de geleneksel derlemeler gibi belli bir konuda daha önce yapılmış çalışmaların özetlenmesi ve bütünleştirilmesi halinde o konunun daha iyi anlaşılması varsayımı ile temellendirilmiştir. Meta analizlerde bir konuda yapılan araştırmaların (yayınlanan ya da yayınlanmayan) bulgulardan yararlanılıp, çok sayıda araştırmanın bulguları birleştirilerek ve karşılaştırılarak genel değerlendirmeler yapılmıştır (Dökmen, 2009: 149).

1. ŞİDDET KAVRAMI

Türkçede şiddet olarak ifade edilen kavram, sözcük olarak İngilizce "*Violence*" kelimesine denk gelmekte olup Latince zor ve güç anlamına gelen "*Vis*" kökünden türetilmiştir. Bir başka bireye kontrol sağlamak ve iradeyi dayatmak olarak da bilinmektedir. Şiddet değişken bir kavramdır ve zamana, mekâna, şartlara ve ilişkilere göre değişim arz etmektedir. Şiddet, insanlık tarihi boyunca ve artan karmaşıklıkla birlikte farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır (Casique ve Furegato, 2006: 951). Bazı şiddet türleri; savaş, kıyım, yağmalama, soykırım gibi hep dikkat merkezinde olmuştur. Fakat erkekler tarafından kadınlara uygulanan şiddet insanlık tarihinin uzun bir döneminde görmezden gelinmiştir. Bu mesele büyük oranda farkındalığın olmayışından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Kadına yönelik şiddet tüm coğrafyalarda ve toplumlarda avcı toplayıcı toplumdan ortaçağa ve gelişmiş sanayi ülkelerine kadar yaşanmıştır ve yaşamaya da devam etmektedir (Counts vd. 1992: 280).

1970'lerden sonra kadınların mağduriyeti ve eşitsizlikleri üzerine yapılan çalışmalarla birlikte Birleşmiş Milletler 1993'te kadına yönelik şiddeti, "*kadınların, psikolojik, ruhsal, cinsel ve fiziksel incinmelerine neden olan cinsiyete dayalı her türlü kaba davranış; bu davranış tehdit, zor ve özgürlüğü kısıtlama biçiminde görünürde ve örtük olarak meydana gelebilir*" (Dünya Sağlık Örgütü, 2001: 30) şeklinde tanımlanmıştır.

Kocanın kadına yönelik işlediği şiddetin adı ne olursa olsun, farklı etkileri doğurmaktadır. Söz konusu etkileri; bireysel, aile ve toplumsal düzey olarak üç başlığa ayırmak mümkündür. Bu üç kategoride meydana gelen olumsuz etkiler birbirinden tam bağımsız değildir ve zincir halkaları gibi her bir düzeyde meydana gelen şiddet diğer alanları da etkilemektedir. Bireysel düzeyde kocası tarafından kadına yönelik şiddet kadınlarda kendini yakma, intihar, psikolojik ve sağlık üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Aile bazında kocası tarafından şiddete uğrayan kadınlar üzerinde boşanma, sapma, kadının evden kaçması ve çocukların psikolojik sağlıkları gibi çeşitli olumsuz etkiler bazı araştırmalarla kanıtlanmıştır (Reisi, 2003). Toplumsal düzeyde kadına yönelik şiddetin doğurduğu sonuçlar kadının toplumsal ortamlarda vicdanını zedelemek, yetersizlik duygusuna kapılmak, insan haklarından mahrum bırakılma ve böylelikle daha sonraki kuşaklarda olumsuz izler bırakmak şeklinde sıralanması mümkündür (Aliverdinia ve Ark., 2011). Görüldüğü gibi bu hasarların hepsi zincir halkaları gibi biyopsikososyal düzeylerde bir insanın hayatını oldukça olumsuz etkilemektedir. Bu ve benzeri çalışmalarla toplum, bireylerini konuyla ilgili bilgilendirmek, farkındalık oluşturmak ve bunları sadece

teoride değil pratikte de uygulama şartıyla bu sorunun önüne geçmeyi başarmak en azından minimize etmek mümkün olacaktır.

2. SOSYAL ÖĞRENME KURAMI

Sosyal öğrenme kuramına göre, insanlar toplum üyeleriyle ilişki kurarak nasıl davranacaklarını öğrenirler. Sosyal öğrenme kuramcılar aile ve akran gruplarının şiddet konusunda etkili olduğunu ileri sürmektedir. Bandura insan davranışlarının çoğunun gözlemlene ve model alma sürecinde öğrenildiği iddiasındadır. Erkek tarafından kadınlara yönelik uygulanan şiddet feminist yaklaşımların açıklamalarının ötesinde çoğu toplumların acı gerçeklerinden biridir. Bu davranışın nedeni erkeklerin fiziksel güç ve kadınlara yönelik toplumda, ailede, işyerinde vs. yanlış toplumsal statü ve rollerin biçimlenmesi olarak kabul edilmektedir (Reisi, 2003: 127).

Sosyal öğrenme kuramı davranışların çocukluk döneminde öğrenildiği hususuna vurgu yapmaktadır. Bu görüşe göre bireyler saldırganlık eğilimi ile doğmazlar, bunu ortam ve yaşam esnasındaki gözlemleri vasıtasıyla edinirler. Saldırgan davranışlar istenilen sonuçları beraberinde getirince saldırganlık hedefe ulaşmak için uygun bir araca dönüşür (Pagelow, 1994: 8). Bu kuramın kurucularından olan Bandura'ya göre hem kadın hem de erkek aile içi şiddete maruz kalmaktadır ve bu şekilde şiddeti aile sorunlarının çözümünde işlevsel hale getirmektedir. Onlar bu süreç içinde şiddeti, ihtiyaçlarını karşılamak için meşru bir araç olarak öğrenirler (Akers, 2000: 89). Aslında bu kuram erkekler tarafından kadınlara yönelik uygulanan şiddet davranışlarının nedenlerini açıklarken sosyalizasyon sürecine başvurmakta ve daha önce ailelerinde şiddeti tecrübe eden erkek ve kadınlar -bu ailenin otoriter ve demokratik yapısına göre değişiklik arz etmektedir- üzerinde durmaktadır. Sonuçta erkekler şiddet içeren ve saldırgan davranışları öğrenirken, kadınlar pasif ve uzlaşmacı olmayı öğrenmektedir.

Sosyal öğrenme sürecinde sadece ailede şiddetin varlığı değil, bireyin o olay hakkında kendi yorumlaması da önemlidir (Markward, 1997: 67). Çocuk, ebeveyn şiddetine maruz kaldığında onları sadece öğrenmekle yetinmez, kendi yöntemiyle de yorumlar. Bu yorum bireyin toplumsal gerçekliğe olan bakışının da temelini oluşturur. Annesinin dayak yemesine tanık olan kız çocuğu dayak yemenin, nedenini annesinin babasının normlarını çiğnemesinden kaynaklandığını düşünecektir. Dolayısıyla hayatının ilk yıllarından itibaren babanın kuralları ve normları üstün kurallar olarak onun zihninde şekillenecektir. Bu ataerkil normların rolü kız çocuğunun zihninde ileriki zamanlarda azalma ihtimali olsa da geleceğe yönelik ataerkil toplumun yapı taşlarını hazırlamış olacaktır.

Sosyal öğrenme kuramcılar öğrenmenin diğer boyutlarına da dikkat çekmişlerdir. Nitekim bazı erkekler evlilik ilişkilerini bir tür güç savaşı olarak görmektedir. Nihayet bu savaşta her zaman taraflardan biri muzaffer ve egemen diğeri ise kaybeden ve yönetilen olmaktadır. Dolayısıyla şiddet tekrar gücü elde etme ve özgüvene ulaşma için bir araç olarak kullanılmaktadır (Campbell, 2004: 781).

Başka bir ifade ile erkekler babalarından bu savaşta ya kazanma ya da kaybederek sulta altında kalmayı öğrenmektedir.

John Stuart Mill'e (2011: 16) göre erkek ve kadın arasındaki ayrımcılık gelişmeyi yavaşlatan en büyük engele dönüşmüştür. Bu durumu değiştirmeye yönelik herhangi bir çaba ciddi bir direnişle karşı karşıya gelmektedir. Çünkü kadınların daha alt konumda olması inancı akıl ve düşünce temelinde değil belki duygu ve hislere dayanan bir tutumdur. Dolayısıyla mantıksal akıl yürütme ile söz konusu tutumu değiştirmeye çalışsak da yine de o düşünceyi savunan kitle için bir şey ifade etmemektedir. Çünkü onlar duygularının dayandığı temelin tartışma ve mantıktan uzak olduğunu zannetmektedirler. Böylesi bir durumda duygular çok kolaylıkla mantıkta olan boşlukları doldurduğu kabul edilmektedir.

Kişinin kız veya erkek doğması toplumda başkalarının ondan beklentilerinden ona karşı davranışlarına ve hatta kendi kendine yönelik davranışına kadar yaşamının tüm alanlarında önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu meselenin kişinin doğduğu toplumla ilgisi bulunmamaktadır. Neredeyse bütün toplumlar kadın ve erkek arasındaki cinsiyet farklılığı üzerinde organize edilmiştir. Halkın çoğunluğu erkek ve kadın arasında belirgin biyolojik farkların olduğu kanaatindedir. Bunlara göre erkek ve kadınların toplumsal rollerini belirleyen faktör sosyalizasyon sürecinde kazandıkları kültürel değerlerden ziyade bu biyolojik farktır (Garrett, 1978: 12).

3. KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN TOPLUMSALLAŞMASI (CİNSİYET SOSYALLEŞMESİ)

İnsanlar hayata tutunabilmek, yaşadıkları toplumun değer ve normlarına sahip olmak için doğumdan ölüme kadar bir toplumsallaşma sürecinin içine girerler. Modern teorilere göre bireyin toplumsallaşması doğumdan önce anne karnında başlar. Dolayısıyla yaşadığımız toplumda sahip olduğumuz birçok tutum, davranış ve beklentimizi toplumsallaşma sürecinde öğreniriz. Şiddet olgusu da her ne kadar biyolojik yaklaşımlara göre insanın doğasında olan bir davranış ve ontolojik bir vaka olarak değerlendirilmekte olsa da farklı toplumlar ve bireylerdeki şiddet davranışının derecesi bu davranışın öğrenimle yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Shahmohammadi, 2017: 75).

Kadına yönelik şiddet davranışı toplumda varlığını sürdürmekte ve kültürel olarak hep kendini yeniden üretmektedir. Bu yeniden üretme sürecinde toplum bireylerden kadın ve erkek olarak yerine getirilmesi gereken rolleri bekler. Bu roller bireyin çocukluk döneminde yoğun bir şekilde öğrenilmeye başlar. Toplumsallaşmanın gözlemlendiği en önemli ortamlar; aile, akran grupları, işyeri, okul ve medya olarak görülebilir. Birey bu toplumsallaşma ortamlarında genelde tüm davranışlar ve özelde kadına yönelik şiddet içeren davranışları da zaman içerisinde gözlemler ve öğrenir. Daha sonra benzer durumlarla karşılaştığı zaman özdeş davranışları uygulamaya oldukça yatkındır (Eshraghi, 2006: 99).

Cinsiyet ayrımcılığının esasında insanın doğumu ile başladığı kabul edilir. Çoğu zaman yeni doğan bebeklerin yakınları tarafından, sadece cinsiyeti öğrenildikten sonra nasıl farklı yorumlara tabi tutuldukları gözlemlenmektedir. Bazen büyüklerden çocukların özellikleri ile ilgili bir değerlendirme istendiği zaman bebeğin kız veya erkek olmasına bağlı olarak farklı yanıtlar gelmektedir. Bir deneyde

beş genç anne Beth adında altı aylık bir bebek ile etkileşimde bulunmuşlardır. Genç anneler genellikle bebeğe gülümseyerek ona oyuncak göstermiş, çok tatlı olduğunu ve nazik bir sese sahip olduğunu söylemişlerdir. Aynı yaşta Adam adındaki bir diğer bebeğe diğer anne grubunun tepkisi ciddi şekilde farklılaşmıştır. Genellikle bebeğe oynamak için tren veya diğer erkeksi oyuncaklar uzatmışlardır. Aslında Beth ve Adam aynı bebektir fakat her deney grubu için farklı giysiler giydirilmiştir (Giddens, 2004: 197).

Simon de Beauvoir'e göre "*kimse kadın olarak doğmaz kadına dönüşür.*" (Ritzer, 2014: 619). Aslında De Beauvoir cinsiyet rollerinin sosyalleşmesini, erkeğin kadına yönelik sultasın vurgulamak istemektedir. Cinsiyet sosyalleşmesi (gender socialization) eşitsizliği gelecek kuşaklara aktarması nedeniyle kadına yönelik şiddet konusunda en temel ve etkili değişkenlerden biri olarak oldukça önem taşımaktadır. Birçok çalışma kadına yönelik şiddet konusunda cinsiyet sosyalleşmesinin etkisini onaylar niteliktedir. Bu çalışmaların çoğu kadına yönelik şiddeti genişleten kültürel değerler ve eğilimlerin rolü üzerinde durarak sorunu kişinin kültürel ve toplumsal değerlerinin bir sonucu olarak düşünmüşlerdir. Söz konusu eğilimler ve inançlar cinsiyet sosyalleşmesi süreci ile oluşmakta ve süreç boyunca eğilimler ve cinsiyet kimliği aile tarafından içselleştirilmektedir. Böylelikle aile tarafından çocuklara aktarılarak erkeğin iktidar sahibi ve kadının itaatkâr konumda kalması sağlanmaktadır. Dolayısıyla cinsiyet sosyalleşmesi gelecek kuşaklarda eşitsizliği kalıcılaştırarak birçok ailede eşitsiz iktidar ilişkisinin sürdürülmesine neden olmakta ve böylece kadına yönelik şiddet devam etmektedir (Forward, 1998: 177).

Görüldüğü üzere toplumsal bir varlık olan insanın, sosyalleşme sürecinin başladığı yer olan aileden başlayarak akran grubu toplumsal çevreye kadar şiddete doğrudan maruz kalması ya da tanıklık etmesi durumu, diğer sosyalleşme halkalarındaki etkileşimlere yansıtacağından, şiddet, sadece bireyler ya da gruplar özelinde ele alınmayıp toplumsal bir sorun olarak ortaya konulması gerekmektedir.

4. KADINA YÖNELİK ŞİDDET TÜRLERİ

Kadına yönelik şiddet tüm sosyal, ekonomik, ırksal, yaş ve coğrafi sınıflarda görülür. Ancak bazı gruplarda daha yaygındır. Şiddet, saldırganlık duygusunun bir yansımasıdır. Ev içi şiddet, aile düzeyinde meydana gelen ve fiziksel, psikolojik ve cinsel zarar veya acıya neden olan belirli bir şiddet türüdür.

Ne yazık ki kadınlar yaşam evrelerinin her aşamasında şiddete maruz kalmaktadır. Kadın sadece eşi değil; babası, kardeşi ve hatta erkek çocukları tarafından da şiddete uğramaktadır. Kadınlar, yaşamlarında fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel olmak üzere dört tür şiddet yaşarlar. Fiziksel şiddet, adından da anlaşılacağı gibi, fiziksel istismar yöntemleri, dayak, saç çekme, yakma, alıkoyma, kilitleme, hapsedme, evden uzaklaştırma, dövme, yemek yoksunluğu, tokatlama ve tekme biçiminde tezahür eder. Bu türden fiziksel şiddete (diğer şiddet türleri gibi) eğitim, ırk veya aile durumuna bakılmaksızın tüm kadınlar maruz kalabilmektedir (Niyazi, 2017: 97).

Psikolojik ve sözlü şiddet, kadına yönelik diğer bir aile içi şiddet türüdür. Küfürlü ve saldırgan bir dil dâhil, ardışık mazeretler, bağırma, saygısızlık etmek, yıkıcı davranış ve saldırmak veya öldürmekle tehdit etmek, bir kadını küçük düşürmek, kızgın olmaktan ve arkadaşlarla buluşmaktan men etmekten bahsedilebilir. Bu türden şiddet kadınlarda kendini yıpratma, hiççilik, toplumsal katılımdan kaçınma ve ıstırap gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kadına karşı bir diğer şiddet türü ekonomik şiddettir. Çalışmayan kadın ile gelir paylaşımında bulunmama veya kadının gelirene el koyma durumu, maddi istismar ve en sevdiği eşyalara zarar verilmesi, kadına yönelik ekonomik şiddet vakaları olarak sıralanabilir. Hatta bazı durumlarda kadınlar kendi mal varlıklarına sahip olma hakkına bile sahip değillerdir. Kadının rızası olmadan veya onun onaylamadığı biçimde yapılan zorlama, cinsel zorlama, doğum kontrolünün reddedilmesi ve kadınların cinsel gereksinimlerinin ihmal edilmesi, kadına yönelik cinsel şiddet örnekleridir (Rezai, 2017: 42).

Psikologlara göre, çocukluğunda ailesi tarafından kadınlara uygulanan şiddete tanıklık eden erkeklerin, yetişkinlik döneminde eşlerine karşı şiddet uygulama olasılığı daha yüksektir. Sosyal açıdan olgunlaşmamış, sıkılmış, bağımlı ve dengesiz insanlar ile yetersizlik hissiyatı içinde olanların kadınlara karşı şiddet kullanma olasılığı daha yüksektir. Popüler inanın aksine modern dünya bile kadına yönelik şiddeti azaltamamış aksine arttırmıştır. Kadın ticareti ve cinsel istismar, genç kız ve erkek çocukların babaları tarafından fuhuş merkezlerine satılması ve pornografi pazarına sevk etme kadınlara yönelik modern şiddet örnekleri olarak gösterilmektedir. Genellikle erkekler, kadınların maddi bağımsızlıklarını engelleyerek onların kişisel mal varlıklarına müdahale ederler. Bu yollarla onları daha bağımlı ve itaatkâr kılmaya çalışırlar. Çoğu zaman boşanma ve tekrar evlenme tehdidi ile de kadınlar üzerinde tahakküm kurmaya çabalarlar (Niyazi, 2017: 101).

Kadına yönelik şiddet sorunuyla baş etmek için, söz konusu şiddet her ne kadar erkekler tarafından uygulansa da sadece erkek davranışları üzerinde bir iyileştirmeye gidilmesi yeterli değildir. Zira o zaman şu soru ortaya çıkmaktadır: Erkek şiddetine karşı sessiz kalan veya durumu kabullenen kadınlar neden bu yolu seçmektedirler? Bazı kadınlar “neden eşini terk etmiyorsun?”, sorusuna eşlerini sevdiği şeklinde bir cevap verebilmektedirler. Bunun nedeni olarak özellikle Türkiye gibi toplulukçu kültüre sahip bir ülkede kadınların evlendikten sonra elde ettikleri toplumsal ve ekonomik statüleri kaybetme korkusu gösterilmektedir. Başka bir ifadeyle şiddete uğrayan kadın, eşini terk ettikten sonra karşılaşacağı ekonomik, toplumsal ve kültürel kayıplara karşı mevcut düzeni sürdürmeyi yeğleyebilmektedir. Tabii ki bu da sorunun çözümsüz kalmasına neden olmaktadır. İşte bu sosyal psikolojide öğrenilmiş çaresizlik olarak ifade edilen olgudur. Öte yandan bu şekilde düşünen ve davranan kadınlar dış gözlemciler veya bizzat kendi kendileri tarafından “uzlaşmacı kadın” veya “sabırlı kadın” sıfatlarıyla adeta övülmektedir. Aslında bu durumu aşmanın yollarından biri kadının özgüvenini yakalaması ve gücünün farkında olmasıdır. Kadınların durumundaki farklılıklar ve eşitsizliklerin değişmesi ancak kadınların kendilerine inanma ve yeteneklerinin farkında olmalarıyla mümkün olabilmektedir (Rezai, 2017: 48).

Geleneksel toplumlarda zihinlerde hükmeden “haysiyet” denilen bir güç bulunmaktadır. Haysiyet, başkalarının bizim değerimiz ve saygınlığımızla ilgili sahip oldukları imajdır. Hayatta herkes böylesi bir imajı diğerlerinin gözünde oluşturmak için çaba harcamaktadır. Geleneksel toplumlarda söz konusu haysiyetin ve itibarın en önemli boyutlarından birini ailede kadın oluşturmaktadır. İşte bu açıdan kadın aileye haysiyet ve onur kazandıran varlıklar olarak çoğu kültürde kutsanmaktadır. Kadından böylesi toplumsal ve kültürel beklentilerin doğurduğu olumsuz sonuçlar kadını sınırlamak ve mağdur etmektir. Aslında geleneksel kültürün toplumsal cinsiyet rollerine biçtiği değerler mükemmelliğe veya gelişmeye yönelik değil, daha çok kontrol amaçlı bir mahiyet içermektedir. Bu sorunu gidermenin en etkili yollarından biri kadınları erkeklerden ve kamusal alandan uzaklaştırmak yerine etkili ve sağlıklı bir toplumsal katılıma vurgu yapılması olmalıdır (Chavoshiyan, 2019: 70).

5. ATAERKİLLİK VE AİLE İÇİ ŞİDDET

Kadına yönelik şiddetin uzun zamandır gündemde ve tartışılan bir konu olduğuna yukarıda da değinilmiştir. Kadına yönelik işlenen şiddetin temel nedenleri içerisinde köklü ve derin bir ataerkil sistem olmakla birlikte değişen sosyal şartlar ve değer yargılarına bağlı olarak da yeni faktörlerin etkili olduğu görülmüştür. İlk olarak kadına yönelik menfi tutum, kadının yaradılıştan eksik bir varlık olduğu, erkeğin himayesine ihtiyaç duyduğu, himaye edenin de her türlü hakka sahip olduğuna dair ataerkil kanaate dayalı şiddet konusudur. Bugün hâlihazırda ataerkil gelenek kadın ve aile konusunda etkili olmakla birlikte, değişen ve gelişen dünyanın koşulları konuya yeni bakış açılarını gerekli kıldığı gibi yeni sorunların ortaya çıkmasına da neden olmaktadır (Doğrucan ve Yıldırım, 2020: 130).

Kadın cinsiyetine uygulanan şiddet, kadın eylemi ve özgürlüğünü kontrol altında tutmayı amaçlayarak, mevcut düzendeki erkek hâkimiyetini güçlendirmekte ve devam etmesini sağlamaktadır. Kadınların aile üyesi erkekler tarafından maruz bırakıldıkları şiddetin yaygınlığı, kadın-erkek karşıtlığı ve toplumsal kabul çerçevesinde meydana gelmesi sebebiyle erkeklikle bağlantılı olarak düşünülmelidir. Meşruiyetini büyük oranda erkek egemen sosyal yapıdan alan şiddet, erkek egemenliğine dayanmakta ve önemli oranda erkeğin sertliği ve hegemonyası üzerine kurulu olan “ataerkil” erkek idealinden beslenmektedir (Connell, 1998: 247).

Şiddet olgusu, sadece erkeklik performansı olarak görülmemekle birlikte şiddet, erkek ve kadın arasındaki karşıtlık ve oluşturulmuş hiyerarşiye dayalı toplumsal cinsiyet düzenini yeniden üreterek normalleştirilmesine katkı sağlamaktadır (Anderson ve Umberson, 2001: 375). Kadınlarla erkekler arasındaki hiyerarşiye dayalı ataerkil hâkimiyet, erkeklere şiddet kullanma yetkisinin verilmesiyle kurulmakta ve devam ettirilmektedir. Erkeğin sahip olduğu ayrıcalığın bir hak olduğuna inanmak, erkekler ve kadınlar tarafından onaylanarak, şiddetin meşrulaşmasına katkı sağlamaktadır (Kaufman, 1999: 1).

Eril şiddet, toplumsal olarak erkekler için kabul edilen ve çoğunlukla teşvik edilen davranış biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkek cinsiyetinden beklenen; ailede geçimi sağlama, karısını ve evlatlarını koruma, devleti savunmak adına askerlik yapmak, ölmeyi ve öldürmeyi kabul etmek gibi

toplumsal görev ve roller nedeniyle, erkekler şiddeti içselleştirerek arzulamakta ve şiddet kullanarak toplumsal statü elde etmektedirler (Sancar, 2009: 219). Dolayısıyla bu gibi nedenlerden dolayı erkekler tarafından kadına yönelik işlenen şiddet toplumsal boyutlarıyla birlikte daha net anlaşılmalıdır.

Toplumsal cinsiyet temeline dayalı düzenin erkeğe attığı iktidar, erkeğin kadına yönelik şiddet uygulamasını meşru kılarken, şiddetin kendisi de erkek egemenliğini yeniden tesis etmektedir. Connell (2002: 95), erkekliğin kişilik yapısında bir araç olarak şiddetin üstünlük yaratan özelliğine dikkat çekmektedir. Bu yüzden güç ve iktidara dayalı erkeklik, şiddetin işlenmesinde önemliyken, şiddet de hegemonik erkekliği inşa etmede önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla buradan doğan karşılıklı ilişki, bir yandan şiddetin oluşumunu diğer yandan erkek egemenliğini desteklemektedir.

Değinilmesi gereken en önemli husus erkeklerin kadınlara olan hegemonyası herhangi bir sosyal sınıfa özel değil, belki tüm sınıflarda erkeklerin ortak noktasıdır. Bu egemenlik türü kişilerle birlikte eve girer ve başında bir erkek olan her evin odak noktasında yer alır.

Sosyalist feminist Sylvia Walby, ataerkil sistemi toplumsal eylem ve yapılardan oluşan bir düzen olarak, erkeklerin kadınlara hâkimiyet sağladığı ve onları sömürdüğü yönünde bir tanım ortaya koymaktadır (Walby, 1990: 214).

Erkeklerin sadece gücü kullanmayı ve kadınların itaat etmeyi öğrendiği ailelerde sorun, bu ilişkinin meşruiyetinin kadınlar tarafından sorgulanmasıyla görünür hale gelmektedir. Şiddetin sonucunda aile üyelerinin arasındaki dayanışmadan kaynaklanan duygusal ve ahlaki temel sarsıldığında, başka sosyal zararlar da kaçınılmaz olmaktadır (Marabi, 2015). Çünkü kadının aile içindeki ahlaki ve duygusal değerlerin oluşumundaki yapıcı rolü inkâr edilmemektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak; ailesindeki kadına şiddet uygulayan erkeklerin, erkeklik kurgularının çocukluk ve yetişkinlik dönemi boyunca güç, iktidar ve şiddet ekseninde kurgulandığı, ayrıca kadına yönelik şiddetin oluşumunda toplumsal faktörlerin biyolojik ve psikolojik faktörlerden çok daha önemli olduğu anlaşılmaktadır. Fakat unutulmamalıdır ki bu, biyolojik ve psikolojik etmenleri yok saymak anlamına gelmemektedir.

Genel bir değerlendirme olarak kadına yönelik şiddet ele alındığında erkek ve kız çocukların aile içinde, akran grupları ve toplumsal çevrede tanık oldukları ve maruz kaldıkları şiddet ve toplumsallaşma sürecinde maruz kalınan cinsiyet rolleri şiddetin içselleştirilmesi açısından önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Modernleşme süreciyle birlikte ataerkil zihniyet ekseninde yapılan evliliğin geçirdiği dönüşümle birlikte, erkek iktidarı ve egemenliğinin aşınmasının erkeklik krizine yol açtığı, söz konusu iktidarın yeniden tesis edilmeye çalışılmasının ise şiddeti artırdığı anlaşılmıştır. Kadının cinselliğinin kontrol altına alınması ise, eril iktidarın önemli bir çatışma alanı olarak belirlemiştir.

Elde edilen teorik çalışmanın pratik zeminde Türkiye için de geçerli olduğu düşünülmektedir. Kadına yönelik şiddet Türkiye'nin en önemli toplumsal sorunlarından biridir. Son yıllarda Türkiye'de de kadına yönelik şiddet olgusu akademik ve akademik olmayan araştırma merkezlerinin odağına

yerleşmiştir. Konuyla ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Fakat sonuç itibariyle kadına yönelik çeşitli şiddet türlerinde ciddi bir azalma söz konusu değildir. Hala tüm haber bültenlerinde neredeyse her gün kadın cinayetlerine tanık olmaktadır. Bu çalışmayla birlikte genelde kadın ve erkek arasında var olan eşitsizlik ve farklılıklar ve özelden kadına yönelik şiddet olgusunun en temel nedenlerinden biri olarak sosyal öğrenme kuramında aktarıldığı gibi, toplumsal çevre sorunun küçümsenmeyecek kadar önemli bir aktördür. Erkekler tarafından kadınlara yönelik uygulanan şiddet türleri her ne kadar biyolojik ve psikolojik temelli yaklaşımlarda bireyin kendisinde ve kişilik özelliklerinde aransa da fakat farklı toplumlarda ve farklı bireylerde gözlemlenen davranış farklılıkları bunun bir öğrenme sonucu ortaya çıktığını ve dolayısıyla öğrenme ve farkındalığın olduğu toplumlarda ve bireylerde düşük olduğunu toplumsal faktörlerin ve kültürel değerlerin kadına yönelik şiddet konusunda üzerinde durulması gereken en önemli faktörlerden olduğunu ortaya koymaktadır.

Kadına yönelik şiddet sosyolojik açıdan eşitlik, gelişme ve barış hedeflerine ulaşmak için büyük bir engeldir. Şiddet kadınları temel insan haklarından yoksun bırakarak kadın erkek arasındaki eşitsizliği daha da derinleştirmektedir (Reisi: 2003: 121). Kadınlara yönelik işlenen her türlü cinsiyet ayrımcılığı toplumda konsensüsün sağlanmasına izin vermemektedir. Dolayısıyla arzu edilen huzur ve refah toplumu için cinsiyet eşitsizliğinin çözülmesi karşımıza esaslı bir şart olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akers, R. L. (2000). *Criminological Theories: Introduction, Evaluation and Application* (3rd ed). Los Angeles, CA: Roxbury.
- Aliverdina ve Ark. (2011). *Barrasi Jameh Shenakhi Zanani Ke Az Tarafeh Shoharane Khod Morede Khoshoonat Gharar Migirand*, faslname-i Masaele Ejtemai İran, 2(2), Kış, ss. 95-127.
- Anderson, K. L. ve Umberson, D. (2001). *Gendering violence: Masculinity and power in men's accounts of domestic violence*. *Gender and Society*, 15(3), 358- 380.
- Campbell J., C. Garcia-More and P. Sharps (2004). "Abuse During Pregnancy in Industrialized and Developing Countries", *Violence Against Women*, 10(7), 770-789.
- Casique L., A. R. F. Furegato (2006). "Violence against Women: Theoretical Reflections", *Rev Lati-am Enfermagem vembrodezembro*; 14(6), 95-110.
- Chavoshiyan, S. M. H. (2019). *Barrasi Avamele Ejtemai Moesser Bar Khoshoonat Aleyhe Zanan*, Muari-i Ulum-i İslami ve Ulum-i İnsani, 1(1), 63-84.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı
- Connell, R. W. (2002). *Hegemonic masculinity and violence: Response to Jefferson and Hall*. *Theoretical Criminology*, 6(1), 89-99.
- Counts, D. A., J. K. Brown, & J. C. Campbell (eds.) (1992). *Sanctions and Sanctuary: Cultura Perspectives on the Beating of Wives*, Boulder, CO: West View.
- Doğrucan, A. ve Yıldırım, Z. (2020). *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Üzerine Bir İnceleme*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), 122-138.
- Dökmen, Z. Y. (2009). *Toplumsal Cinsiyet- Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi.
- Dünya Sağlık Örgütü (2001). *Kadına Yönelik Şiddet*, (Çev. Sh. Rafifer ve S. Parsinia). Tahran: Tandis
- Englehart, R. (2014). *Gelişmiş Sanayi Ülkelerinde Kültürel Dönüşüm*, (Çev. M. Vatar). Tahran: Kavir
- Eshraghi, M. (2006). *Negahi Jameh Shenakhti Be Khoshoonat Aleyhe Zanan*, Oloume Ejtemai Daneshgahe Azade Eslamiye Shooshtar, Sayı: 2, 95-114.

- Forward, S. (1998). *Kadın Düşmanı Erkekler*, (Çev. Sh. Namatollahi). Tahran: Khojaste.
- Garrett, S. (1978). *Cinsiyet Sosyolojisi*, (Çev. K. Baghai). Tahran: Digar.
- Giddens, A. (2004). *Sosyoloji*, (Çev. M. Saboori). Tahran: Neşr-i Ney
- Kaufman, M. (1999). *The seven p's of men's violence*. (www.michaelkaufman.com)
- Marabi, M. (2015). *Barrasiye Avamele Moaser Bar Khoshoonat Aleye Zanan Dar Ostane Kordestan*, Yüksek Lisans Tezi, Tahran Üniversitesi, Tahran.
- Markward, M. J. (1997). "The Impact of Domestic Violence on Children", *Families in Society*, 78(1), 66–70.
- Mill, J. S. (2011). *Kadınların Boyun Eğmesi*, (Çev. A. Tabatabai). Tahran: Hormos.
- Niyazi, M. (2017). *Fara Tahlile Avamele Moeser Bar Khoshoonat Aleyhe Zanan*, *Pajooeshname Zanan*, 8(4), 83-104.
- Pagelow, M. D. (1994). *Family Violence*, New York: Praeger.
- Reisi, J. (2003). *Javanan va Nahanjarihaye Raftari*, *Allame tabatabai Üniversitesi Dergisi*, Sayı: 21, Tahran.
- Rezai, M. (2017). *Khoshoonate Jensi dar Khanavadeh; Yek Pajooeshe Keyfi*, *Pajooeshname Zanan*, 8(1), 35-59.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkansız iktidar: Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis.
- Shahmohammadi, M. (2017). *Barrasiye Jameh Shenakhti Avamele Ejtemai Moeser bar Khoshoonat Aleyhe Zanan dar İran*, *Fasnameh Oloume Ejtemai*, 3(2), 70-86.
- Slattery, M. (2010). *Sosyolojide Temel Fikirler*, Editör: Ümit Tatlıcan, İstanbul: Sentez.
- Walby, S. (1990). "Theorising Patriarchy", Oxford: Basil Blackwell.